

Erhart, Adolf

[La linguistique: guide alphabétique. Sous la direction d'André Martinet]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1973, vol. 22, iss. A21, pp. 98-99

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101134>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

zumindest ebenso wichtige Rolle hat dabei der Zustand in den altsemitischen Sprachen gespielt, wo das Verbalsystem auf der Aspektopposition *Imperfektum* : *Perfektum* gebaut ist. Die moderne Aspekttheorie rechnet übrigens mit einer ternären Opposition (*Pf.* : *Impf.* : *Iter.*). Die Mannigfaltigkeit der Bildung der einzelnen Temporalstämme zeugt unzweideutig von der ursprachlichen Existenz der Aspekte (im weiten Sinn): es gab einmal formale Mittel zur Bezeichnung der Perfektivität, der Iterativität u. dgl. Auf den SS. 283—5 behauptet S., daß die Opposition *Ps.* : *Aor.* auf einen Gegensatz von Präsens und Nicht-Präsens zurückgeht; zur punktuellen Bedeutung gelangte der Aorist erst im Zusammenhang mit dem Entstehen des Imperfekts. Weiter erfahren wir indessen, daß der *s*-Aorist eigentlich ein Präteritum zu einem verlorengegangenen *s*-Präsens darstellt. Falls das *s* ursprünglich kein Merkmal des Präteritums gewesen ist, muß man zwangsweise fragen, worauf der semantische Unterschied zwischen den Formationen mit und ohne *s* beruht hat?!

Es gäbe natürlich noch andere kritische Bemerkungen. Die Mängel der neuen Einführung bestehen jedoch — wie schon betont — vielmehr in der unkonsequenten Unterscheidung der allgemein akzeptierten Erkenntnissen und der eigenen Theorien (im Bereich der ie. Morphologie) als in der manchmal problematischen Natur der letzteren. Auch die in einigen Punkten zu konservative Haltung des Verfassers wird wohl von den meisten Kritikern getadelt werden. — Während der erste Teil (Kap. I—VI) ohne weiteres dem Anfänger zum selbständigen Studium empfohlen werden kann, ist beim zweiten Teil (Kap. VII—IX) der Kommentar eines Lehrers unbedingt notwendig. Ein Fachman findet natürlich auch den zweiten Teil interessant und nützlich, da er dort eine Reihe von neuen Lösungen findet, die er zwar nicht akzeptieren, doch allenfalls zur Kenntnis nehmen muß. Sehr nützlich sind die ausführlichen Literaturangaben, die am Ende der einzelnen Abschnitte eingeschaltet sind. Sie zeigen, daß S. über die indoeuropäische Produktion der ganzen Welt fast vollständig informiert ist. Zu den Vorteilen der neuen Einführung gehört nicht zuletzt auch die sprachliche Seite: sie ist in einem außerordentlich klaren und einfachen Stil verfaßt.

Adolf Erhart

La linguistique. Guide alphabétique sous la direction d'André Martinet. Paris, Éditions Denoel, 1969. 490 str.

V jazykovědné produkci posledních let zaujímají významné místo encyklopedické příručky. Jsou v podstatě dvojího typu: některé mají více slovníkový charakter, vysvětlující ve formě krátkých hesel co možná největší počet lingvistických termínů, druhé naproti tomu shrnují jazykovědnou problematiku do omezeného počtu rozsáhlejších hesel. První typ je reprezentován např. sovětskou příručkou O. Achmanov *Slovar' lingvističeskich terminov* (Moskva 1966) nebo polskou publikací *Słownik terminologii językoznawczej* (Z. Gołąb — A. Heinz — K. Polański; Warszawa 1970), druhý zejména dvěma francouzskými příručkami. Hlavou autorských kolektivů byl v obou případech čelný francouzský lingvista A. Martinet. Jedna z těchto encyklopedií (*Le langage*) vyšla ve sbírce *Encyclopédie de la Pléiade* (sv. 25, Paris 1968), druhá, o níž zde chceme krátce referovat, ve sbírce *Guides alphabétiques Méditations*. Autory tohoto svazku jsou účastníci Martinetových lingvistických seminářů na pařížské Sorbonně: větším dílem zcela neznámá jména (ze známějších autorů D. Cohen, J. Manessy-Guitton, G. Mounin aj.). Martinet sám zpracoval jen jedno heslo, avšak upravil a sjednotil výtvary svých žáků a kolegů. Tak vzniklo relativně jednodušší dílo, vykládající základní pojmy obecné jazykovědy v duchu Martinetova učení.

Nebude neúčelné uvést zde autory a názvy všech 51 kapitol:

1. Acquisition du langage (A. Tabouret—Keller), 2. Autonomie syntaxique et classement des monèmes (D. François), 3. Chaîne parlée: la syntagmatique (O. Ducrot), 4. Choix du locuteur: la paradigmatique (J. R. Reimen), 5. Comparaison et reconstruction (J. Manessy—Guitton), 6. Composition et dérivation (H. Walter), 7. Contacts, convergences, divergences (F. Sivers), 8. Contexte et situation (F. François), 9. Diachronie (G. Madonia), 10. Économie (G. Madonia), 11. Énoncé (J. Verguin), 12. Ethno-linguistique (J. Schön), 13. Expansion, coordination, subordination (G. Kassai), 14. Fonction du langage (D. François), 15. Fonctions grammaticales (M. Mahmoudian), 16. Forme et substance (G. Bès), 17. Grammaire (C. Hagèse), 18. Grammaires génératives et transformation (B. N. Grunig), 19. Graphie (M. Coyaud), 20. Information (F. François), 21. Langage (G. Mounin), 22. Langue et parole (G. Bès), 23. Langues et langages artificiels (M. Coyaud), 24. Lexique (P. Pupier), 25. Linguistique: histoire de la science (G. Mounin), 26. Linguistique appliquée (A. Martinet), 27. Linguistique géographique et dialectologie (J. F. Lacroix), 28. Linguistique quantitative (B. N. Grunig), 29. Logique et langage (O. Ducrot), 30. Marque (S. K. Theu), 31. Morphologie (T. Akamatsu), 32. Mot (F. Sivers), 33. Neutralisation (H. Maes), 34. Pathologie du langage (D. Cohen), 35. Phonématique (C. Hagèse), 36. Phonème (G. Bès), 37.

Phonétique (R. Chademyon), 38. Phonologie (C. Hagège), 39. Plurlinguisme et interférences (A. Tabouret—Keller), 40. Prosodie (C. Hagège), 41. Psycholinguistique (P. Wald), 42. Redondance (F. François), 43. Sens (G. Kassai), 44. Signe (M. Mahmoudian), 45. Style et stylistique (A. Levavasseur), 46. Synchronie (H. Gill), 47. Syntaxe (A. Hurtado), 48. Traduction (G. Mounin), 49. Typologie (E. Berten), 50. Variantes (T. Akamatsu), 51. Variété des idiomes (M. Philipp). — Kromě těchto hesel obsahuje kniha ještě bibliografické odkazy, rejstřík autorů, citovaných děl a věcný rejstřík.

Dvě poznámky k výběru hesel: V knize neúměrně převažuje problematika synchronní jazykovědy, otázek jazykové diachronie je věnována jen malá pozornost. Na druhé straně musíme se zadostiučiněním konstatovat, že tzv. generativním gramatikám je věnováno pouze jedno heslo; tento fakt jistě nepotěší ty jazykovědce, kteří se domnívají, že učení N. Chomského znamená začátek nové éry ve vývoji jazykovědy. — Ne všechna hesla jsou stejné kvality; i přes mistrovny zásahy a úpravy je někde patrné, že jde o dílo učedníků. Důležité je, že jsou zpravidla uváděny i názory jiných škol na jednotlivé problémy. Co se týká Martinetovy teorie jazyka, jeho názorů na základní otázky jazykovědy, bylo by asi zbytečné je na tomto místě reprodukovat; i u nás jsou dobře známy Martinetovy práce *Economie des changements phonétiques* (1955), *Éléments de linguistique générale* (1960) aj. Martinetova teorie není ostatně příliš vzdálená názorům zastávaným většinou našich jazykovědců. Z typických termínů užívaných Martinetem a jeho žáky pokládáme za málo vhodný zejména základní termín moném (= morfém): doporučujeme užívát tohoto termínu pouze v širším smyslu, k označení jazykové jednotky vůbec (foném = moném zvukového plánu jazyka, morfém = moném lexikálněgramatického plánu jazyka, sémém = moném sémantického plánu jazyka).

Příručka *Linguistique* zpracovaná A. Martinetem a jeho žáky je nepochybně užitečné dílo. Potřeba příručky tohoto druhu vyvstává stále naléhavěji i u nás. Jestliže se přikročí k jejímu zpracování, bude třeba si položit otázku, který typ ze dvou svrchu zmíněných je vhodnější. I přes některé nesporné přednosti obou francouzských příruček se domníváme, že forma slovníku s krátkými hesly (uplatněná u sovětské a polské příručky) přece jen lépe vyhovuje potřebám odborníků, studentů i širší veřejnosti.

Adolf Erhart

Etimologija 1970. Moskva, vyd. Nauka, 1972. 402 str.

Sovětský svaz má v jazykovědě jeden nesporný předstih: v Moskvě už řadu let vycházejí dva zatím ve světě jediné časopisy, věnované speciálně etymologii, *Этимологические исследования по русскому языку* (v r. 1972 dosáhly 7. ročníku) a *Этимология*, která vychází od r. 1963 a je ve srovnání s prvním časopisem širší v záběru studovaných jazyků i hlubší, pokud jde o otázky obecně metodické. Duší časopisu *Этимология* je kolektiv praslovanšského etymologického slovníku, jehož vedoucí O. N. Trubačev je i hlavním redaktorem a jeho spolupracovnicí Ž. Z. Varbotová tajemnicí redakce. Jako dosud každý svazek, tak i tento obsahuje i příspěvky zahraničních autorů.

O. N. Trubačev (*Заметки по этимологии и сравнительной грамматике*, str. 3—20) se zaměřil na sporadické změny v hláskosloví, tvarosloví i tvoreni slov. To už samo odsouvá některé jeho jinak vtipné a zajímavé výklady mezi pouhé nápady. I když by bylo možno přijmout jeho spojení slov. *sviba* / *svid(v)a* 'Černou sanguinea' s lat. *viburnum* na základě změny **dv* > *b* jak v latině (zákonitě), tak i ve slovanštině (ojediněle, srov. hl. *zběhač* 'zdvihat', jež má ovšem také své nejasnosti), nebo jeho výklad slov. **gromъ* 'obět' od kořene **ger-* 'žrát' apod. (pro něj mluví pěkná sémantická paralela *žrvtva*, i když je u *gromъ* těžké mluvit o jeho zařazení mezi ptc. prés. pas. na *-omъ*, protože je ablaut kořene u jména jiný než u slovesa), nemůžeme říci totéž o výkladu *dъno* a *dъbrъ*, *oъs* a *nozdrі*: *dъno* (z **dъbno*) spojuje s lat. ojed. (glos.) *dubinus* 'dvojitý' z **du-* '2' + *bh* + *n*; za předpokladu starého *-r/n-* kmene sem řadí i slov. *dъbrъ* 'dolina, rokle'; stanovení původního významu 'země' (> 'dno') a předpoklad sémantické změny 'to, co je dvojitě, t. j. nebe a země' příliš nepřesvědčuje. Rovněž se zdá málo lákavé spojit slov. *oъs* 'vous, knír' s lat. *umerus* 'rámě'; rozdíl významů je příliš veliký a paralela p. *barki* 'ramena': sch. *brk* 'knír' nemá průkaznou sílu; jde tu asi o sekundární významy: p. 'rameno, přední nohy zvířete' < 'ptačí letka' < 'ptačí brk' a sch. 'knír' < 'špičatý konec něčeho, jako u brku'. V rozpacích zůstáváme stát nad výkladem slov. *nozdrі*: s jeho předpokládanou formou **nos-srі* se spojuje, za předpokladu opačného sledu komponentů, **sri-nos*, jež T. nalézá v ř. gen. *εἰνός* (nom. *ός* 'nos'); obě formy klade do „předgramatického“ stadia (může takové stadium vůbec existovat?); *nos* odpovídá idé. názvu nosu, ve *sri* je kořen **ser-* 'léci, sliz apod.' rozšířený o *i*; uvedené útvary se během vývoje realizovaly gramaticky různě: v řečtině jako genitiv konsonantic-